

BIBLIJA I BIBLIJSKE KARTE U KATEHEZI

NIKOLA HOHNJEC
Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
Kaptol 29/II, p.p. 432
10001 Zagreb

Pregledni članak
Primljeno 31. 7. 1996.
UDK 22.03:371.673
371.673:22

Sažetak

Članak je prošireni prikaz hrvatskog izdanja "Školskog biblijskog atlasa", što ga je objavio Katehetski salezijanski centar (Zagreb 1996). Uvodno se govori o kršćanskom, katoličkom poistovjećenju u pristupu Bibliji. Slijedi izlaganje o pomoćnim biblijskim znanostima zajedno i pojedinačno o zemljopisu Palestine. Biblijski zemljopis je sâm predmet tog prikaza. Zaključno se iznosi važnost biblijskih zemljopisnih karata za Sveto pismo i njegovu poruku.

UVOD

Biblija je bestseller i najčitanija knjiga. U njoj vjernička zajednica nalazi provjeru svog vjerovanja i životne prakse. Stoga je veoma važno približiti, protumačiti i primijeniti Sveto pismo u osobnom i zajedničarskom životu Katoličke crkve. Katolička je crkva, naime, primila i čuvala Bibliju te živjela iz nje kao Božje riječi. Biblija je s jedne strane Božja riječ, jedna i trajna, ali ona je i ljudska riječ koja je nastala u ljudi, u njihovom vremenu i prostoru.

Da bi se bolje razumjelo povijesno i prostorno utjelovljenje Božje riječi, pomažu i biblijski zemljopis i njegove karte. No prikaz treba postaviti šire od ovog stručnog opisa i nabiranja podataka. Stoga slijedi izlaganje iz katoličkog biblijskog posvješćenja. Upućuje se prije svega na značenje pomoćnih biblijskih znanosti. Zemljopis kao bavljenje prostornim (i vremenskim) ozračjem pomaže otkriti zajedničku i zasebnu biblijsku ukorijenjenost. Upravo objavljeni "Školski biblijski atlas" pruža konkretnu mogućnost da se razumije čovjeka kao "adama" (zemlja), stanovnika ove zemlje i hodočasnika "viatora" (putnik), pouzdanja.

ŠTO JE BIBLIJA ZA KRŠĆANINA-KATOLIKA?

Biblija ili Sveto pismo jednostavno znači i jest knjiga (biblion - biblia). Njena je osobitost u tome što je to Bogom nadahnutu zbirka knjiga i knjižica koje su napisali Bogom nadahnuti ljudi. Stoga je i zovemo knjigom Božje riječi. Sveto pismo je svjedočanstvo života i Božje pratnje u starodrevnoj izraelskoj zajednici i u kršćanskim apostolskim crkvama.

Biblija se dijeli na Hebrejsku bibliju ili, kršćanskom terminologijom izraženo, Stari zavjet i zasebni kršćanski Novi zavjet. Cjelovita je Biblija najvažnija veza pojedinih kršćanskih zajednica.

Tako postoji čitava Biblija s cjelovitim židovskim (ili protestantskim) ili širim (odnosno) katoličkim kanonom Starog zavjeta i zajedničkim kršćanskim Novim zavjetom. U Židova postoji Hebrejska biblija, a u kršćana su uz cjelovitu Bibliju proširena izdanja samo Novog zavjeta. Postoje dakako i sinopse (zajedničko i usporedno) izdanje starozavjetnog izvješća ili više udomaćenih novozavjetnih sinoptičkih evanđelja. Moguća su tekstualna mjesta vezana uz biblijske likove ili se još češće sabiru i objavljuju izbori biblijskih citacija

uz pojedine biblijske središnje ili sporedne teme. Konkordancije nam nude uvid u kvantitetu pojedinih biblijskih izričaja.

Na cijeni je korištenje originalnih biblijskih tekstova. Postoje doslovni i cjeloviti interlinearni prijevodi pojedinih riječi. Prednost imaju prijevodi s originalnih jezika, po mogućnosti su to literarno doslovni prijevodi. Dakako, postoje i moderni pa čak i parafrazirani prijevodi, posebno za potrebe evangelizacije.

U protestantskom svijetu, ali primjer u Italiji pokazuje da to može biti i u Katoličkoj crkvi, poznata je predaja obiteljske Biblije. To je doista reprezentativno izdanje Biblije (u Italiji su to pojedini svećići), koja kao Božja riječ obitelji na neki način služi i kao obiteljski ljetopis. Uz Božju se riječ vezuje obiteljski život pa se u posebno opremljenu Bibliju unose i važni obiteljski događaji. Postoje izdanja Biblije u stripu, zatim ilustrirane Biblije, a poznate su, proširene i veoma obljubljene razne Biblije za djecu. Teško je koji put odrediti na koju se dob odnosi poneko jednostavno biblijsko izlaganje. Svakako se na Biblije za dječju dob nadovezuju Biblije za mlade. Takva vrsta Biblije kako za djecu tako i za mlade traži izbor tekstova, likova i tema, jezičnu prilagodbu teksta i prikladne popratne ilustracije. Postoje cjelovita ili djelomična audiovizualna biblijska izdanja. Valja spomenuti Biblije za slijepe. Ima čak i Biblija za marksiste, agnostike i ateiste.

Kompjutorsko korištenje Biblije otvara obilno, stručno i sveobuhvatno bavljenje biblijskim tekstovima. Ovo tehničko pomagalo još se nedovoljno koristi na raznim nivoima pristupa Bibliji. Svakako pomaže preciznosti, uspoređivanju i iscrpnijem korištenju Biblije.

Audiovizualne metode, kasete, dijapozitivi i filmovi raznih režija moderni su prijenos, navještaj i djelovanje Božje riječi koja tim suvremenim sredstvima priopćivanja djeluje višedimenzionalno. Uz pomoć takvih sredstava komunikacije, obilno zastupljenih u drugim djelatnostima, biblijske istine sveobuhvatnije i adekvatnije dolaze do današnjeg čovjeka pojedinca ili u vjerničkoj zajednici.

Kako je spomenuto, Biblija je prava spojnica, odnosno ispravni kriterij kršćanskog identiteta. Ipak kada je riječ o Bibliji, treba svratiti pozornost na posebno katoličko prepoznavanje i poistovjećenje. U Katoličkoj crkvi Objava dolazi kroz Predaju i Sveto pismo. Svi priznaju Predaju - posebno to naglašavaju evangelički luterani - kao životno ozračje nastanka Novog zavjeta, ali je ona vezana uz apostolsko vrijeme i seže do zadnje redakcije kompletnog Novog zavjeta. U Katoličkoj crkvi zajamčeno po učiteljskoj službi Predaja traje i vrijedi i Sveto pismo je objektivizacija Objave i mjerilo vjere i morala.

U katoličkom izdanju Biblije ili Novog zavjeta stoji "Imprimatur" (neka se tiska), odobrenje nadležnih crkvenih ustanova da se nešto može tiskati. Takva crkvena praksa vrijedi za biblijska izdanja, razne katoličke službene akte, kao što su razni ukazi, bogoslužne knjige, katekizmi i različiti priručnici. Za katoličko biblijsko izdanje također je karakteristično da sadrži uvod i barem poneko kraće ili poduže tumačenje što je zapravo komentar dotičnog mjesta i odlomka. Katoličko izdanje promatra Bibliju u svojoj povezanosti, pa tako uz poglavlja i retke koji su više tehničke nego sadržajne naravi, katoličko izdanje Biblije unosi naslove, podnaslove i podjelu na veće ili manje odlomke, što je zapravo neka vrsta biblijskog tumačenja odnosno komentara.

U "slobodnim crkvama Reformacije" za potrebe evangelizacije objavljuju se i koriste studijska izdanja Biblije za nedjeljne biblijske škole i općenito praktični rad s Biblijom. Nije, međutim, posrijedi neki studiozniji znanstveni pristup - na što bi mogla ukazivati sama terminologija - već je shematski razrađena biblijska praktična primjena.

Katoličko izdanje ne pravi razliku između protokanonskih i deuterokanonskih biblijskih starozavjetnih knjiga (ili nekih deuterokanonskih dijelova Dn i Est) koje imaju svoje ustaljeno ali ne i zasebno mjesto među biblijskim knjigama. Dakako, Katolička crkva, otvorena za ekumenizam i suradnju, poznaje u korištenju za sebe i druge kršćane tzv. ekumensko ili jedinstve-

no i zajedničko izdanje Biblije koja starozavjetne deuterokanonske knjige stavlja na konac starozavjetne zbirke knjiga. Inače kršćanska izdanja, pa ni ona ekumenska, ne slijede redosljed Hebrejske Biblije već kršćansko poimanje podjele Biblije na zasebne povijesne, poučne-mudrosne i pro-ročke dijelove Svetog pisma.

Veliki izbor biblijskih čitanja u svem svom bogatstvu pružaju lekcionari za misno slavlje ili podjelu raznih sakramenata i Časoslov Božjeg naroda u Katoličkoj crkvi. Naime u nedjeljnim se bogoslužjima koristi trogodišnji ciklus svih najvažnijih biblijskih tekstova. Prvo je čitanje uzeto obično iz Starog zavjeta, zatim slijedi psalam ili jedan njegov dio, drugo čitanje potječe iz Pavlovog korpusa, Katoličkih poslanica ili Otkrivenja i konačno je Evanđelje. Radnim danom također se nižu sva važnija biblijska mjesta s time što su evanđelja podijeljena kroz jednu godinu, a prvo se čitanje kako iz Starog zavjeta tako i iz preostalih knjiga Novog zavjeta čita kroz dvije godine. Adventsko-božićno i korizmeno-uskršno vrijeme imaju vlastite lekcionare s posebnim izborom iz svih biblijskih spisa, primjerenih za jaka liturgijska vremena. Više brojnijih i manjih nekatoličkih zajednica preuzelo je za svoja bogoslužja katoličke lekcionare. Bogat izbor čitanja nudi i Časoslov Božjeg naroda, posebno se tu mole Psalmi, himnički dijelovi Novog zavjeta, kraći novoza-vjetni odlomci i naizmjenični biblijski odsjek.

Za katolike Biblija nije knjiga svjetovne znanstvenosti ali je vjerodostojna jer sadrži polog vjere izabranog naroda u starini i Pracrkve, što je uzorak, mjera i model za kasnije ljude i vremena. Biblija je došla do nas upravo po životu i služenju Crkve. Crkva je tako igrala prevažnu ulogu ruke, čuvarice i majke koja nam je posredovala i pružila Bibliju. I jedino crkveno učiteljstvo autentično tumači Sveto pismo. Jer kako bismo razumjeli Sveto pismo ako nema nikoga tko će poučiti kako i kojim redom čitati i posebno protumačiti Bibliju (usp. Dj 8,30-31). Katolička crkva danas priznaje razne metode tumačenja i približavanja Biblije. Bibliji se pristupa raznovrsnim i

kombiniranim putovima koji isključuju fundamentalistički izdvojeni i suženi pristup i tumačenja Biblije. Polaže se važnost na proučavanje i primjenu Biblije, koja je duša teologije svekolikog kršćanskog života (DV VI).

Postoji i međunarodna Katolička biblijska federacija koja koordinira i promiče katolički biblijski apostolat i biblijski pastoral. Ta se krovna biblijska organizacija dijeli na regije i subregije u svijetu. Među pojedinim članicama postoji europska/srednjoistočna regija s jednom od subregija za Srednju Europu u koju je učlanjen i svehrvatski Institut za biblijski pastoral Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Institucionalna organizacija i koordinacija katoličkog biblijskog apostolata i pastorala proizašla je kao plod dogmatske konstitucije II. vatikanskog sabora o božanskoj objavi "Dei Verbum" (DV VI).

Nakon ovog katoličkog pojašnjenja i mjesta Biblije u Katoličkoj crkvi prikaz upoznaje i sažima utemeljene pomoćne biblijske znanosti koje znanstveno i praktično približuju i objašnjavaju Sveto pismo i njegovu poruku.

POMOĆNE BIBLIJSKE ZNANOSTI

Za bolje upoznavanje Svetog pisma razvile su se *pomoćne biblijske znanosti* koje svojim znanstveno-praktičnim metodama osvjetljavaju tekst, mjesta i vremena nastanka Biblije.

Prvo, dakako, treba ponešto reći o bogoduhosti (inspiraciji), kanonu i samom tekstu Biblije. Važan je rad - što se izričito uvrštava u pomoćne biblijske znanosti - na samom originalnom tekstu, tj. valja doći do što boljeg teksta, čime se bavi kritika teksta. Pomoćne biblijske znanosti uzimaju u obzir doprinose arheoloških nalaza iz drevnih vremena. Arheologija je vanjski faktor upoznavanja biblijskih lokaliteta i starih nalaza. Uz biblijsku se arheologiju nadovezuju i biblijske starine. Od velike je koristi hermeneutika. Povijest izlaganja svojim raznovrsnim pristupima i mnogim metodama omogućuje da se efikasnije crpi i živi od Božje riječi. O biblijskom zemljopisu Palestine,

kao samoj temi prikaza, govorit će se zasebno.

Pomoćne biblijske znanosti su po sebi nekonfesionalno postavljene pa je moguća interkonfesionalna i posebno ekumenska suradnja u svezi s projektima, izmjene, nadopune u svezi s boljim razumijevanjem biblijskog teksta i njegove poruke.

Svaki govor o Bibliji kao spasenjskoj poruci treba započeti s *nadahnućem ili inspiracijom* kao stručnim terminom za Božji utjecaj na autore pri pripremi i pisanju Biblije. Postoji suradnja između Božjeg i ljudskog autorstva. Vjeru u nadahnuće ili bogoduhost sadrži sama Biblija. Potonje sveto-pisamske knjige pozivaju se na ranije, što posebno vrijedi za Novi zavjet, kao Božju riječ. Najvažnije biblijsko mjesto o inspiraciji donosi 2 Tim 3,14-17: "Ti, naprotiv, ostani u onome u čemu si poučen i čemu si vjeru dao, svjestan od koga si sve poučen i da od malena poznaješ Sveta pisma koja su vrsna učiniti te mudrim tebi na spasenje po vjeri, vjeri u Kristu Isusu. Sve Pismo, bogoduh, korisno je za poučavanje, uvjeravanje, popravljavanje, odgajanje u pravednosti da čovjek bude vrstan, za svako dobro djelo podoban." Među ostalim biblijskim mjestima valja, svakako, još nadodati 2 Pt 1,20-21: "Ponajprije znajte ovo: nijedno se proroštvo Pisma ne može tumačiti samovoljno jer nikada proroštvo ne bi ljudskom voljom doneseno, nego su Duhom Svetim poneseni ljudi od Boga govorili." Zajednica vjernika predvođena učiteljstvom u Bibliji vidi svoju bit i poslanje te je istina (dogma) da je Sveto pismo inspirirano, Bogom nadahnuto. O suradnji između Boga kao prvotnog autora i čovjeka kao autora u pravom smislu slobodno je i dalje teološki razmišljati i istraživati.

U biblijskom izlaganju *kanon* označuje zbirku svetih knjiga koje kršćani prepoznaju kao pravilo vjere i normu djelovanja. Kanonizacija je bila viševjekovni put u Crkvi da otkrije nadahnutost pojedinih i svih svetih knjiga kao Božju riječ. Svečana je definicija kanona donesena na Tridentском saboru. Tako kanon obuhvaća 46 spisa ili knjiga Starog zavjeta i 27 Novog zavjeta. Te je knjige Crkva primila i koristila u bogoslužju i naučavanju vjere i morala.

Uz ovo prožimanje Biblije i Crkve, posebno učiteljstva, valja progovoriti i o samom *tekstu*. Lingvistička strana govori o *biblijskim jezicima* ili o proučavanju starih biblijskih jezika: hebrejskog, aramejskog i grčkog. Sama lingvistika, prije svega proučavanje biblijskih jezika i civilizacije omogućuju prijenos poruke na potonje i moderne jezike. Korisni su i stari jezici koji se nadovezuju na biblijske jezike ukoliko se bave Biblijom, gdje je prije svega posrijedi govor o starim prijevodima. Ovo razdoblje osvjetljuje biblijsku i intertestamentarnu literaturu pa ovamo pripadaju stari jezici i prijevodi sve do uključivo početaka staroslavenskog jezika. U lingvistici vrijedi načelo: prvo originalni jezici, a onda što stariji jezici i što bliži Bibliji po pravilu to vjerniji i bolji za svijet Biblije. Uz originalne jezike važan je prijevod Septuaginte (Sedamdesetorice) na grčki jezik koji je bio jezik ophođenja u rimskom carstvu, tj. u apostolskoj i ranoj Crkvi. Velik je ugled u Katoličkoj crkvi kroz stoljeća imao latinski prijevod Vulgate.

Jedna od mogućih pomoćnih znanosti je, dakako, *kritika teksta*. Ona tumači razne tekstove: papiruse, uncijalne (velika slova) i minuskulne (mala slova) tekstove kao i lecionare, pa čak i crkvene Oce koji nam posreduju najbolju varijantu tekstova i prijevoda. Kritika teksta uzima u obzir najbolje tekstualne varijante (inačice) da bi naš usvojeni i prihvaćeni tekst bio što bliži samom autografu (originalnom spisu). Ta je znanost suha i apstraktna te se raduje i najmanjem pojašnjenju u predanom tekstu. I ovakvo suhoparno i strpljivo biblijsko znanstveno služenje cijeni se i vrednuje u Katoličkoj crkvi što pokazuje i primjer svjetski poznatoga znanstvenika u kritici teksta koji je postao milanskim nadbiskupom i kardinalom. Već godinama kardinal Martini u biskupskoj službi iz takve pripreme i korijena širi biblijski apostolat i pastoral u raznim krugovima i s brojnim sudionicima. U kritici teksta inače su osobito marni novi evangelikalni i fundamentalistički pristupi - poneki se čak služe svojim konfesionalnim tekstualnim varijantama - u nastojanju da dođu do autografa kojega

onda u svom duhu doslovno i tumače. Oni mogu biti poziv da se u Crkvi sasvim ne zanemari tehnički znanstveni rad na Bibliji, premda takav samozatajni i strpljivi rad tek u daljnjoj perspektivi služi boljem biblijskom razumijevanju i bogaćenju.

Sljedeća biblijska znanost jest *biblijska arheologija*. Ona, dakako, uzima u obzir iskapanja, lokalitete i nalaze arheoloških rekvizita. Arheologija svojim jezikom o slojevima, rekvizitima, natpisima i rekonstrukcijama govori o istim razdobljima, likovima i sadržaju koje spominje i biblija. Sama arheologija svojom metodom i sadržajem ne bavi se prvotno i isključivo tekstem Biblije. Možda to čini tek u rijetkim nalazima biblijskih natpisa, odnosno rukopisa. Otkriva međutim ostalo jezično blago civilizacija vezanih uz biblijsko stvaralaštvo. Ona svakako svojim jezikom drevnih nalaza pokazuje da politika, pravo, socijalno uređenje i povijesni likovi starodrevne povijesti indirektno kao izvanjski i zajednički stari svjedoci osvjetljaju Bibliju kao djelo, jedinstveno u svojim sastojnicama, značenju i poruci. Biblijska arheologija to postiže tako što donosi na svjetlo dana korisne informacije o posvećenim osobama, mjestima, žrtvama i blagdanima. Uvodi u bolje poznavanje društvenih ustanova kao što su obitelj, dom i život općenito.

Biblijske starine najuže su vezane uz arheologiju i uvode u antropološko bogatstvo kako onog vremena tako i starih Izraelaca, prve Crkve i okolnih naroda. No ovakav se predmet o čovjeku, njegovoj okolini i njegovom životu već ponajviše služi samim biblijskim sadržajem pa je manje pomoćna a više prava antropološka biblijska znanost.

Pomoćna biblijska znanost je, osobito, *hermeneutika*. Ona tumači Bibliju kao literarno djelo imajući u vidu da je to djelo kako u nastanku tako i u pologu i korištenju knjiga vjerničke zajednice, Crkve. Hermeneutika prvo u svom dijelu noematike govori o raznim smislovima Svetog pisma. Zatim u dijelu heuristike govori o kriterijima i pomagalicama za određenje željenog i pravog smisla. Konačno u nekoj vrsti porforistike iznosi primjenu sadržaja Svetog pisma u kršćanskom životu. Hermeneutika

svojim literarnim pristupom vodi do boljeg razumijevanja i bolje primjene u radu i životu onih koji Bibliju uzimaju kao mjeru i hranu svoje vjerničke teorije i prakse.

Pomoćna znanost jest i *povijest egzegeze*. Egzegeza ima dakako svoje polazište, metodu i kasnija razdoblja razvoja. Polazi već od same Biblije koja u svom razvoju i nastanku pretpostavlja, tumači i ponovno čita starije biblijske spise. Najveća je reлектira (ponovno čitanje) Biblije čitav Novi zavjet, koji je pripreman, prepoznaje se i ispunjuje u osobi Isusa Krista.

Sve *pomoćne znanosti*, među koje još treba ubrojiti *biblijski zemljopis* o kojem će još biti govora, i nisu neke presudne znanosti za vjeroispovijest, ali pokazuju da je objavljeni tekst povezan, smislen i da osvjetljuje Objavu. One svojim znanstvenim metodama osvjetljaju mjesta, vremena, likove i dr. Općenito uzevši žele približiti tekst i ne polaze ni od kakvih konfesionalnih ili ideoloških polazišta već znanstveno, stručno i praktično osvjetljaju, produbljuju i tumače Bibliju kao ljudsku riječ, što je samo jedna strana Biblije.

U okviru ovog prikaza valja zasebno progovoriti - kao što je već spomenuto - o zemljopisu Palestine i konačno o zemljopisnim kartama.

OSOBITOST ZEMLJOPISA PALESTINE

Među biblijskim pomoćnim znanostima treba posebno u ovom prikazu izdvojiti biblijski zemljopis. On govori o kopnu i vodama. Kod kopna su tu okruženja i granice Palestine i okolnih naroda. Kopno sadrži onda poznate kontinente. Tu je reljef s nizinama i brdima. Prikazani su razni rodni predjeli. Izrael poznaje i pustinju. Vode obuhvaćaju mora, rijeke i jezera. Osim granica, rasprostranjenosti i podjele zemljopis se uz hidrografiju zasebno bavi i klimom, florom i faunom Obećane zemlje. Obuhvaća dakako i govor o naseobinama, gradovima i zasebno o Jeruzalemu. U konačnici se suzuje na samu Palestinu kao središte božanske Objave.

Palestina tvori veoma atraktivan kutak zemlje. S istočne strane graniči s Hermon-

skim visoravnima. S juga je većim dijelom Mrtvo more. Sa zapada se nalazi Sredozemno more. Veoma je zanimljiva velika, najdublja izvanmorska usjeklina na zemlji, a prolazi koritom rijeke Jordana i Mrtvim morem. Jordan dijeli krajolik na Cisjordaniju i Transjordaniju. Po površini čitava je Palestina malo manja od Sicilije. Cisjordanija obuhvaća Galileju, Samariju i Judeju. Sredozemna obala predstavlja nizinu gdje su nekada obitavali Filistejci. U sredini Palestine je brdoviti kraj, no brda ne prelaze 1000 metara: Tabor, mjesto Gospodinova preobraženja, Efrajim i, u Samariji, Garizim. U Transjordaniji je vulkansko gorje gdje se ističu brda: Gilead, Moab i Nebo s kojeg je Mojsije na završetku hoda kroz pustinju mogao promatrati širok pojas Palestine (Pnz 34,1-3).

Među vodama je posebno važan Jordan koji tvori Hulsko i Genezaretsko jezero (ili Galilejsko more) i nepovratno završava u Mrtvom moru. Zanimljivo je Mrtvo more koje doseže dubinu od 395 metara, a već ima podmorsku visinu od 394 metra tako da tvori najdublju usjeklinu (789 m) na zemljinom globusu izvan slobodnih mora.

Palestina ima suptropsku klimu što znači i kraće dane, kako zimi tako i ljeti. Također su manje razlike u temperaturi. No ipak postoje razlike između blagog Mediterana, hladnog gorja i vruće blizine Mrtvog mora. Manje topli su siječanj i veljača, no rijetko ispod nule, a vrući su srpanj i kolovoz kada se temperatura penje i do 40 stupnjeva. Postoje i vjetrovi koji nose usitnjenu prašinu. Važne su jesenske kiše koje nakvase teren, ali su potrebne i one proljetne. One obilne u sredini nisu osobito važne za raslinje. Inače u Palestini od polovice travnja do polovice listopada rijetko pada kiša. Općenito uzevši Palestina je suha zemlja, što ovisi i o propusnom terenu. Snijeg se pojavi samo u judejskom gorju i ne ostaje.

Plodnost i flora ovise o četiri čimbenika: kiši, odnosno navodnjavanju, visinskim okolnostima, tlu i klimi. Treba naglasiti da je uz neke uvjete Palestina uistinu veoma plodna, o čemu svjedoči Biblija u prošlosti kada govori da je to zemlja u kojoj teku

mlijeko i med, a potvrđuju i današnje plantaže i rodna polja u modernom Izraelu. Osobito uspjevaju povrće i voće. I fauna se može pohvaliti, kako u Bibliji tako i danas, sitnom i krupnom stokom, divljači (neke su vrste iščezle), peradi i, dakako, ribama.

Važan dio zemljopisa su i gradovi. Imamo tako u Galileji na Genezaretskom jezeru Tiberijadu, Kafarnaum, važno mjesto Isusova djelovanja, i Betsaidu. U unutrašnjosti je Nazaret, gdje je boravila Sv. obitelj. Na Mediteranskom moru su Hajfa, Akon i Cezareja Filipova, mjesto Petrovog primata. U Samariji je poznato strategijsko mjesto Megido, zatim Sihem (Šekem) i Silo sa starim svetištem u Bibliji i Palestinska Cezareja, mjesto rimskog namjesnika. U nekadašnjoj Filisteji je Jafa (predgrađe današnjeg Telaviva). U Judeji se nalazi Jerihon kao najstariji grad na svijetu, Betlehem, mjesto Davidovo i mjesto Isusovog rođenja, Hebron i Beer Šeba.

Posebno mjesto zauzima dakako Jeruzalem. Jeruzalem s novim dijelom broji tek 500.000 stanovnika. Nalazi triju monoteističkih religija, multietničko stanovništvo i religiozno značenje ukazuju na neponovljivost i jedinstvenost Jeruzalema kojemu Židovi ove godine slave 3.000. obljetnicu. Njega se može promatrati povijesno. Pritoci voda i Davidove gradnje, zatim je tu Salomonov grad, pa doprinos kralja Ezekije. U rimsko se vrijeme gradi tvrđava Antonija. Tu je sveti grad Jeruzalem obogaćen mnogim kršćanskim predajama. Jeruzalem je i prvorazredni muslimanski grad. Promatra li se grad Jeruzalem danas, vidi se prebogata palestinska, zatim kršćansko-armenska, sve važnija židovska i općenito raznokršćanska četvrt. Tu je izmiješano staro i novo, židovsko, kršćansko i muslimansko. Jeruzalem je pun povijesnih datosti i ima suvremenih ustanova. Uistinu je to sveti i vječni grad velikih monoteističkih religija u judejskom gorju.

Sasvim konkretno o Svetoj zemlji govore suvremene karte ili biblijski atlas. Kao ilustracija prošlosti i sadašnjosti ta pomagala osvjetljuju izvanjske datosti te po zemljopisnom pristupu Palestini otkrivaju i objašnjavaju Bibliju.

BIBLIJSKE ZEMLJOPISNE KARTE

Pred nama je kratki biblijski zemljopis: Tim DOWLY, *Školski biblijski atlas*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1996. Atlas sadrži 30 zemljopisnih karata. Prva grupa obuhvaća 12 biblijskih karata. Biblijske karte slijede više "povijesne" biblijske knjige pa su tako izmiješane zemlje izabranog naroda koje su u bilo kakvom bliskom ili daljnjem odnosu s Izraelom, Palestinom ili Svetom, tj. Obećanom zemljom. Razdoblja karata su izmiješana, vrednuju se predaje kao i suvremeno ili povijesno razdoblje, počevši od Abrahama pa do proročkog vremena. Ovaj biblijski atlas među svojim kartama ima i sasvim neutralnu, tj. suvremenu kartu Izraela (karta 1), kartu sa samim reljefom gdje su prikazane vegetacija i padavine Palestine (karta 18) ili arheološke karte (karta 29-30). Daljnje stranice (tj. karte 13-23) govore o susjednim carstvima. Starovjekovnoj povijesti od Izraela su puno poznatija susljedna kraljevstva odnosno carstva: asirsko, babilonsko, perzijsko i grčko. Na ta se carstva nadovezuje vrijeme Makabejaca i konačno Rimsko carstvo. Ova skupina karata pri završetku donosi biblijsku kartu Palestine u Isusovo vrijeme (karta 20), zatim zasebnu kartu Galileje (karta 21) i sam grad Jeruzalem, te kartu povezanu s počecima kršćanstva (karta 23). Treća skupina (karte 24-30) započinje prikazom Pavlovih putovanja (karte 24-27). Izbor karata završava zemljopisnom kartom rano-kršćanskih Crkava, zatim arheološkim nalazima na Srednjem istoku i zasebno u Palestini (karte 29-30). Knjižica karata sadrži kazalo imena s brojevima na kartama, koji označuju koordinate, korisne za lakše snalaženje. Sve u svemu zbirka karata je pregledna, izbor precizan i priručnik praktičan. On popraćuje i objašnjava, ali može potaknuti i na sadržajno produbljenje.

Važnost biblijskog zemljopisa

Opisani atlas uz prvu kartu donosi istaknuti uvod. Uz osobitost ovih karata želi istaknuti: Biblija je knjiga spasenja za sve narode i vremena ili je nastala u određenim vremenima i na određenim mjestima. Biblija je

vezana uz izabrani izraelski narod smješten na geografskom prostoru raskrsnica među civilizacijama Egipta i Mezopotamije. Ona pokazuje put koji je vezan uz seobu jer izraelski narod poznaje prije svega iskustvo Izlaska. Izraelsko je kraljevstvo opet vezano uz put u vidu širenja. Monarhija završava tragično, izgnanstvom, ali nikada se nije ugasio tračak nade, makar se odnosio na narodni ostatak u svakom smislu, što je Bog i obnovio povratkom iz kazne zatočeništva. Isus, učitelj, također putuje - što predstavljeni atlas izričito ne spominje - od mjesta do mjesta po Galileji, zalazi u Samariju i Dekapol i u Judeju s Jeruzalemom gdje i dovršuje svoje riječi, geste i sudbinu. Sinoptička evanđelja su i strukturirana kao Isusov put iz Nazareta do Jeruzalema. Osobito je Luka evanđelist, pisac III. evanđelja i Djela apostolskih, veliki majstor opisa putovanja. I sâm je bio putnik pa je tako uz shemu putovanja napisao evanđelje, koje je međutim zajedničko sinopticima, i zasebno Djela apostolska, koja upravo po misionarskim putovanjima apostola govore o rastu i osnivanju prve Crkve u Rimskom carstvu. Pavao, apostol naroda i glavni lik u II. povećem dijelu Djela apostolskih, ponajviše putuje po Palestini, Maloj Aziji i čitavom Rimskom carstvu. Pavlovo misionarenje uhodano se dijeli na njegova tri velika putovanja. U biblijski se atlas uvrštava i put koji premošćuje udaljenost pojedinačnih maloazijskih zajednica u izlaganju knjige Otkrivenja.

Ovdje se uz pomoć tih karata pokušavaju smjestiti biblijski izvještaji u prostor (pa čak i vrijeme). Karte se odnose na prošla vremena i poznato je da je to samo uvjetno ispravno. Naime fauna i flora svakako su se odonda poprilično izmijenile. Ipak dobrim dijelom i danas je moguće identificirati mjesta i putovanja. Moguće je vidjeti prostor i vrijeme Mezopotamije, Crveno more, pravce putovanja, mjesta ratovanja, mjesto Isusova života kao i Pavlovo djelovanje u Rimskom carstvu.

Zbirka karata nema stručno-znanstvenih pretenzija. Želi jedino približiti biblijsko kazivanje. Karte su i bez uvoda uporabljive.

Postoji međutim na svakoj karti kratko sročeno uvodno izlaganje. To uvodno izlaganje u mnogih karata sadrži i po jedno odgovarajuće biblijsko mjesto.

Ovaj priručnik pomaže smjestiti biblijske događaje u prostor i vrijeme. Pomaže nam razumjeti stanje putova, udaljenosti, zatim uz pomoć druge pomoćne biblijske znanosti, arheologije, govori o običajima, izgrađenim putovima, načinu putovanja i opremi za put.

Dobro je približiti svijet Biblije i zemljopis tome služi. Vrednovati zemlju znači cijeniti njezine vode, njezine pašnjake i rodnost. No biblijski se zemljopis ne uzima autonomno već je to više povijesni zemljopis koji osvjetljuje samu Bibliju, koja je i nastala u Svetoj zemlji i u zemljama okolnih naroda. Lokaliteti su u službi sadržaja i veoma su korisni za hodočasnike na sveta mjesta. Zemljopis nema tako samo prošlo značenje nego približava i današnju Svetu zemlju i ostale krajeve velikih civilizacija gdje se događala spasopovijest. Ovaj komad zemlje uistinu je najbolje iskopan. Mjesto je privilegirano. I zato je svako djelo, a tome doprinose ovakve zemljopisne karte, koje se bavi osobitošću toga kraja i njezinim značenjem doprinos povijesti i kulturi te je od osobito velikog značenja za tri velike monoteističke religije. Biblijski atlas, i to treba posebno naglasiti, bavi se mjestima i u konačnici značenjem Biblije u židovstvu i kršćanstvu.

Poteškoće identifikacije dolaze od rektore (ponovnog čitanja) Biblije u kasnijoj zajednici i na drugom mjestu gdje zemljopisni podaci, doduše spomenuti, ne igraju više neku životnu ulogu. Ako se sada teološki vrednovanje Abrahamovog lika ili još konkretnije njegove žene Sare želi historizirati, onda se napravi karta njihova boravka u Egiptu (usp. i boravak Isusa djeteta u Egiptu), što odmah ukazuje na nedostatke i "zamke" doslovnog fundamentalističkog utvrđivanja bilo da je riječ o biblijskom vremenu, mjestu ili čak liku. Proučavanje biblijskih zemljopisnih karata može voditi vjerskom uvjerenju kako je Božja riječ utjelovljena u konkretnoj domovini i njezinom susjedstvu.

Poznato je da zemljopis pomaže približiti i osvijetliti razdaljine, način putovanja, seobe, polunomadski način života u traženju novih prostora, vode, izvora hrane, u narodnim hodočašćima i dr.

Ako se katolički učenjak ili čitatelj bavi biblijskim zemljopisom kao jednom od pomoćnih biblijskih znanosti, onda on znade da je to tek rad na pripremi, a i nema nikakve pretenzije da otkrije autograf, sam originalni tekst, kao neko magično slovo - jer znade da Biblija nadahnutu i kanonski prihvaćena tek utvrđuje oblik i kvantum Božje riječi koja bi ostala i bila zaboravljena jer bi predstavljala tek nešto poput mrtva slova bez žive zajednice vjernika koja se na svom zemaljskom putovanju s njom strukturira, orijentira i hrani. Jer život izraelske zajednice i kršćanske crkve doista je hodočašće prema trajnom Božjem boravištu i nebeskoj domovini, na kojem zajednica potrebuje utjehu, svjetlo, poticaj i popudbinu riječi i kruha.

ZAKLJUČAK

Ovaj prikaz htio je pokazati kršćansko-katolički pristup Bibliji kao poruci spasenja. Vrednuje se doprinos pojedinih pomoćnih biblijskih znanosti. Povod članka jest upravo izašli *Školski biblijski atlas* kao tehničko praktično tumačenje kroz Bibliju, njene likove i događaje. Ovakve su zemljopisne karte solidno i stručno, kompetentno bavljenje Svetom zemljom u njezinom privilegiranom i jedinstvenom mjestu u Objavi.

Literatura:

Jeruzalemska Biblija, Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz "La Bible de Jérusalem", Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1994.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Latinski i hrvatski, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1980 (Posebno *Dogmatska konstitucija o božanskoj Objavi, Dei Verbum*, 391-416)

PAPINSKA BIBLIJSKA KOMISIJA, *Tumačenje Biblije u Crkvi*, Govor pape Ivana Pavla II. i dokument Papinske bib-

- lijske komisije, *Biblija i kristologija*, Dokument Papinske biblijske komisije, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1995.
- DOWLEY, Tim, *Školski biblijski atlas*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1996 (prijevod)
- PRITCHARD, James, B., *Biblijski atlas*, The Times, Cankarjeva založba, Ljubljana-Zagreb 1990 (prijevod)
- REBIĆ, Adalbert, *Biblijske starine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1983.
- REBIĆ, Adalbert, *Vodič po Svetoj zemlji*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1983.
- MAGALL, Miriam, *Archäologie und Bibel*, Wissenschaftliche Wege zur Welt des Alten Testaments, DuMont Buchverlag, Köln 1986.
- KENYON, Kathlen M., *The Bible and Recent Archeology*, John Knox Press, Atlanta 1987 (Revised edition by P. R. S. Moorey)
- WOLFF, Hans Walter, *Anthropologie des Alten Testaments*, Chr. Kaiser Verlag, München 1984 (4. durchgesehene Auflage)
- MARTINI, Carlo M. / BONATTI, Pietro, *Il messaggio della salvezza*, Introduzione generale, Elle Di Ci, Leumann, Torino 1973 (Corso completo di studi biblici, 1, IV edizione)
- ZOVKIĆ, Mato, *Riječ Božja u riječi ljudskoj*, Odrasli pred Biblijom, Crkva na kamenu, Mostar 1989.